Ovidiu Cotruş

OVIDIU COTRUŞ „Meditaţii critice"

Au rămas de la Ovidiu Cotruş (1926-l977) cîteva zeci de articole, publicate în covîrşitoarea lor majoritate în „Familia" din Oradea cu începere din 1965, şi, dacă înţeleg bine, nici un manuscris, în afara cărţii despre ***Mateiu L Caragiale,*** apărută în chiar anul morţii sale, criticul n-a avut răgazul să facă o alta. Se gîndise la două volume de ***Meditaţii critice*** şi rescrisese, în acest scop, cîteva din vechile articole. Acestora le-ar fi adăugat studiul despre Titu Maiorescu din 1967, ce urma să fie sporit, şi o carte de interviuri cu mari scriitori europeni, din care l-a realizat doar pe cel cu Andre Malraux. Moartea timpurie a lăsat totul în stadiu de proiect. Este meritul lui Ştefan Aug. Doinaş de a fi reluat lucrurile de unde le-a părăsit regretatul său prieten şi de a fi alcătuit, sub titlul ***Meditaţii critice,*** o culegere de aproape şase sute de pagini, curpinzînd toate textele, grupate, în linii mari, conform intenţiilor autorului. Cunoscîndu-l, Ovidiu Cotruş mi-a făcut impresia unuia din acei intelectuali foarte instruiţi şi rafinaţi al căror resort creator a fost rupt de vicisitudini de tot felul. Omul avea (sau aşa mi se părea mie) şi un fel de lene boierească, o încetineală deferentă a gestului, puternic contrastantă cu graba în care generaţia mea s-a deprins să gîndească şi să scrie. Nu se arăta presat de timp, deşi, vai, era şi ştia probabil că este. N-am fost, în sens propriu, prieteni, dar l-am comparat de multe ori, în gîrtdul meu, cu Alexandru Ivasiuc: înfăţişa un tip exact opus acestuia, care şi-a trăit dramatic deceniul de viaţă creatoare (tot numai un singur deceniu!) ce i-a fost îngăduit. Ovidiu Cotruş aparţinea altui timp spiritual, era un aristocrat, om" de modă veche, elegant, rezervat, afabil Cultura lui nu mai era aceea a generaţiei tinere, în ciuda acestor mari deosebiri, ne-am înţeles fără greutate, instantaneu, cu o simpatie neîndoielnic reciprocă. Ultima oară l-am întîlnit întîmplător în tren, mergînd spre Sibiul tinereţii lui şi al adolescenţei mele. Despre ce am discutat, nu mai ştiu. Cuvintele au zburat în neant, dar atmosfera n-am uitat-o. Eram singuri, în tot vagonul, orele se scurgeau încet (parcă în ritmul lui, nu al meu), diferenţele de vîrstă, experienţă şi educaţie piereau pe măsură ce ne apropiam de locurile de unde pornisem, şi el şi eu, ca dintr-o matcă sufletească.

Citind, acum, ***Meditaţiile critice,*** îmi dau seama că Ovidiu Cotruş a fost, deşi aparenţele n-o arătau, un critic harnic, cu o activitate mai bogată decît am crezut, în cinci sau şase ani a publicat în reviste cîteva sute de pagini, temeinice, serioase. După 1970 s-a consacrat studiului

despre Mateiu Caragiale. Fără să se grăbească, debutînd propriu vorbind spre patruzeci de ani, el a folosit din plin acumulările inevitabile. Nu există nici o deosebire esenţială între micul eseu despre Beckett din 1965 şi studiul-interviu despre Malraux din 1971. Stilul e acelaşi, deplin format, preocupările seamănă, maturitatea e de la început izbitoare. Faţă de noi, care am debutat atît de tineri, şi la care evoluţia, transformarea, contradicţiile alcătuiesc un spectacol public, Ovidiu Cotruş a fost din prima şi pînă în ultima clipă acelaşi, anii lui de căutări râmînînd secreţi, nedestăinuiţi ochiului din afară.

Poate nu numai din pricina circumstanţelor, dar şi dintr-o convingere profundă, a refuzat Ovidiu Cotruş să releve intimitatea formării lui critice. Iată ce spune, în legătură cu Maiorescu, despre vocaţia critică: *„Nimic mai străin adevăratei vocaţii critice declt afirmarea ostentativă a personalităţii, decît voinţa obstinată a singularizării. Măreţia şi mizeria activităţii criticului se exprimă prin afirmarea personalităţii sale pe drumul modest către impersonalitate. Recurgînd la un paradox, putem spune că orice mare critic descoperă un mod propriu de a fi impersonal Prin destinul său, care-i cere să formuleze ceea ce pare neformulabil, criticul se integrează unei tipologii clasice".* Altădată, într-un articol despre critică (din mai multe, căci subiectul l-a atras vădit pe Ovidiu Cotruş), afirmă rituos: *„Nu poate fi critic cel ce nu e capabil de emoţii impersonale".* Acest ideal clasic al criticului înrudeşte pe Ovidiu Cotruş cu Tudor Vianu, deşi nu i-a fost discipol şi nici nu se referă vreodată la el, sub acest raport. Amîndoi au scris o critică inspirată de impersonalitate şi nutrită de filosofie. Şcoala filosofică este evidentă atît în orientarea practică a criticii lui Ovidiu Cotruş, cît şi în tezele ei fundamentale. *„ Temeinicia unei judecăţi de valoare (crede el) este direct proporţională cu suma judecăţilor de existenţă care o susţin Elementul estetic determină o relaţie, un raport în interiorul operei de artă. Neavînd o existenţă substanţială, a vorbi despre autonomia lui este un pur nonsens".* Această organizare a valorilor operei în jurul valorii estetice, corespunde, după părerea criticului, faptului că *„1 emoţia estetică destăinuie orientarea axiologică a conştiinţei umane".* Şi încă: *„ Specificul ei este să deschidă conştiinţa înspre o lume a valorilor... ".* De la această „complexitate axiologică" la hermeneutica propusă şi aplicată în cartea despre Mateiu Caragiale nu e decît un pas. Concepţia lui Ovidiu Cotruş a crescut treptat şi insesizabil din germenii existenţi în primele lui artkote.'O altă idee centrală este aceea a discontinuităţii seriei valorice: *„Spre deosebire de fenomenele naturii, care se înfăţişează cunoaşterii în serii continue, de unde posibilitatea*

determinării cauzale riguroase, fenomenele spirituale ne apar în serii discontinue, pretinzînd o aplicare mai nuanţata şi mai clasică a principiilor deterministe". Critica este totuşi adecvarea la obiect, pe de altă parte, nu invenţie a unui limbaj valid în sine. Corectînd definiţia faimoasă a lui M. Ralea, Ovidiu Cotruş scrie: *„funcţia criticii literare este de a descoperi noi modalităţi de adecvare a inteligenţei critice la natura obiectului estetic",* în lumina acestor convingeri, Ovidiu Cotruş a polemizat cu călinescienii şi cu ideea „criticii creatoare", cu „infidelitatea lecturii" (care *„nu poate avea decît un singur sens acceptabil;: ca infidelitate faţă de lecturile anterioare")* şi cu alte direcţii din teoria criticii afirmate la noi în anii '60. O polemică cordială, cum ar spune Octavian Paler, spre care privesc din cînd în cînd cu nostalgie.

Aplicaţiile sînt totdeauna interesante, în acelaşi stil înalt şi filosofic, fie că e vorba de articole generale, cum ar fi ***Aspecte ale ideii de progres în literatura universală*** sau ***Funcţiile mitice ale poeziei,*** foarte în spirit Vianu, fie că e vorba de ***Eminescu şi conştiinţa tragică a existenţei*** ori de ***Excurs în poezia blagiană.*** Aceste articole de idei sînt opuse criticii mult mai plastice a descendenţilor lui Călinescu. Pînă şi în rarele momente de sinceritate confesivă (amintiri despre D.D. Roşea şi L. Blaga, ca profesori), Ovidiu Cotruş e mai mult un interpret al personalităţii artistului decît un evocator, în fine, latura erudită, fără absolut nici o pedanterie, trebuie semnaiată în legătură cu toate aceste studii. Hermeneutica lui Ovidiu Cotruş se scaldă într-o baie de cultură. Studiul despre Maiorescu este, probabil, lucrul cel mai caracteristic ieşit din mîna criticului. A rămas, după un deceniu şi jumătate de Ia publicare, fundamental. El reprezintă o serioasă ***Introducere in opera lui Titu Maiorescu*** şi putea fi republicat de mult în colecţia respectivă a Editurii *Minerva.* Formulări memorabile fac casă bună cu sobrietatea gîndirii. Nimic imprudent, pripit, totul conceput cu metodă. I. Negoiţescu îl compara într-o recenzie cu propriul meu studiu din aceeaşi vreme, pe care-l găsea (pe drept cuvînt) mult mai tineresc, schillerian prin entuziasm. Eram încredinţat atunci de deosebirile de temperament şi de stil critic dintre mine şi Ovidiu Cotruş ca să folosesc cum se cuvine sugestiile pe care studiul lui (anterior cu trei ani) mi le oferea din belşug. Astăzi ştiu că învăţăm mai rfrulte de la cei cu care nu ne asemănăm decît de la afinii noştri intelectual. Ovidiu Cotruş ni se dezvăluie în ***Meditaţii critice*** ca un critic de o remarcabilă proprietate a gîndirii şi expresiei, din categoria, rară la noi în timpul din urmă, a criticilor ieşiţi din pulpana unor filosofi.

(România literară, nr. 20, 1983)